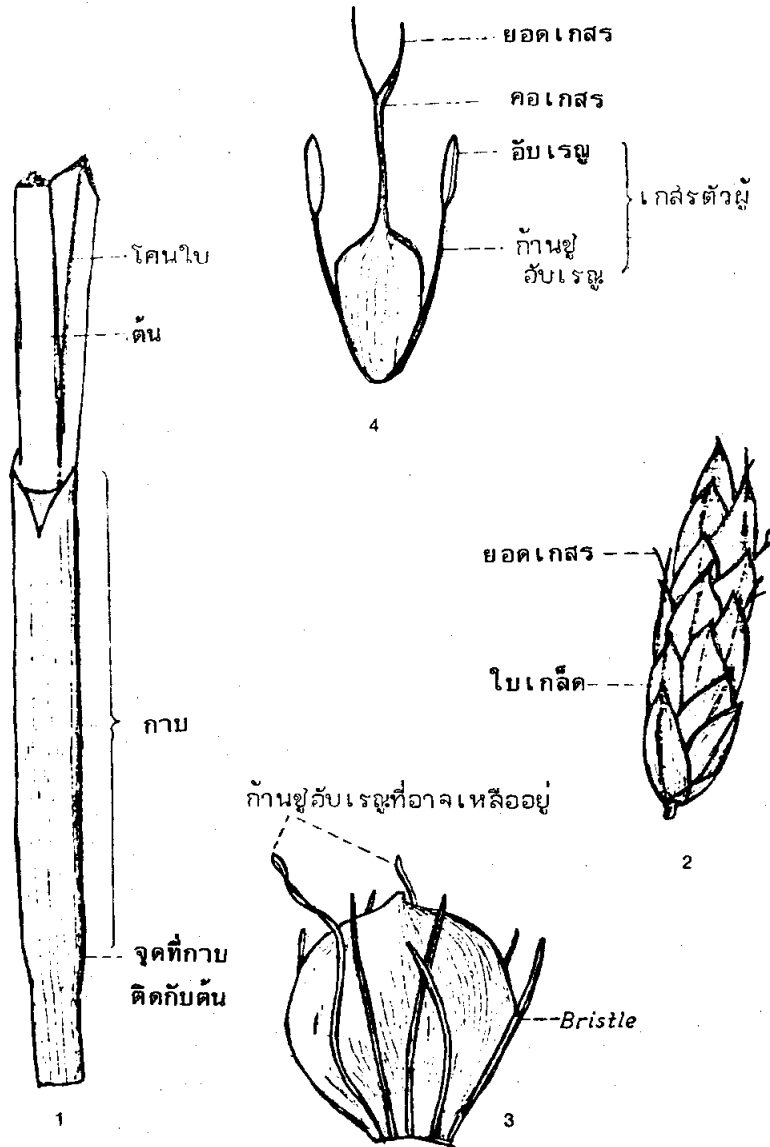
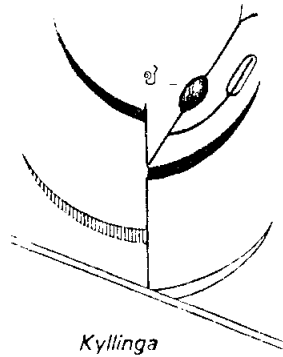

23	Glumes very hairy; perianth of well developed scales	Fuirena
23	Glumes not hairy; perianth, if present, of bristles or slender scales	24
24	Plant robust; perianth bristles usually present	Schoenoplectus
24	Plant very slender; perianth bristles always absent	Isolepsis
16	Spikelet with few (1 to 4) perfect flowers	25
25	Stigmas 2; beak large	26
26	One fertile flower per spikelet; perianth bristles usually present	..	Rhynchospora
26	Usually 3 fertile flowers per spikelet; perianth bristles absent	Dichronema
25	Stigmas 3; beak small, or absent	27
27	Axis of spikelet thickened and flexuose between the flowers	Schoenus
27	Axis of spikelet not thickened and flexuose	28
28	Nut without beak; inflorescence corymbose	Cladium
28	Nut with beak; inflorescence not corymbose	29
29	Perianth bristles well developed; glumes 2-ranked at base of spikelet	Asterochaete
29	Bristles absent or very small; glumes all spiral	30
30	Stamens 3 to 6; filaments lengthening in fruit, persistent; only upper flower of spikelet fertile	Gahnia
30	Stamens 2 to 3; filaments not lengthening; flowers of spikelet fertile	Baumea

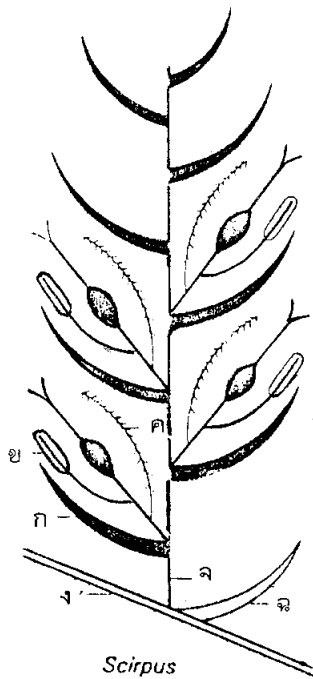
เรื่องของกกที่จะกล่าวต่อไป จะพูดถึงรายละเอียดของกกเพียงบางชนิดเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นกกชนิดครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น พวกกกทรงกระเทียม ทรงกระเทียมหัวแหวน นอกจากนี้ ส่วนใหญ่เป็นพืชริมฝั่ง ที่จะกล่าวเพียงลักษณะของสกุล และการจัดจำแนก พร้อมรูปของกกบางชนิดที่พบในประเทศไทยและได้มีผู้ตีพิมพ์แล้ว พร้อมชื่อภาษาไทยเพื่อง่ายต่อการค้นคว้า

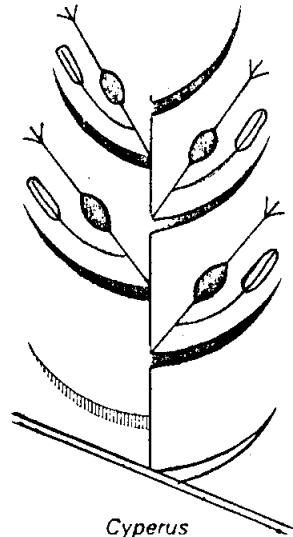
ภาพที่ 128 ลักษณะทั่วไปของกก แสดง (1) ต้นและกาบใบ (2) ช่อดอกย่อย (Spikelet) (3) ผลชนิดนัตเล็ด (4) ดอก

Kyllinga

Scirpus

Cyperus

ภาพที่ 129 เปรียบเทียบการเรียงตัวของส่วนประกอบของช่อดอกย่อยในกกต่างสกุล

(ก. กลูม	ข. อับเรณู
ค. กลีบรวม	ง. แกน, แรชีส
จ. แกนช่อดอกย่อย, แรชีลลา	ฉ. ใบประดับ
ช. รังไข่)	

Carex

ลักษณะ พืชอายุหลายฤดูที่มีต้นมีใต้ดินเป็นแท่ง มีใบเจริญดี กาบใบติดกัน และมีลิเกี้ยว
ดอกออกเป็นช่อแบบสไปค มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศ
ผลชนิดนัต รูปลักษณ์ขวด (Flask) มีเนื้อหุ้มตลอด เว้นตรงปลายที่มีคอเกสรตัวเมีย
ยื่นออกมา

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้หญ้า (Basel, 1982)

- 1 all spikes with male and female flowers; style 2-branched2
- 2 all spikes with female flowers at base and male ones above; inflorescence a loose panicle
..... **C. paniculata**
- 2 all spikes with female flowers at base and female ones above3
- 3 plant tufted, glume concealing the broadly winged utricle **C. leporina**
- 3 plant spreading, with long rhizomes, glume shorter than the plano-convex utricle
..... **C. brizoides**
- 1 unisexual spikes present; terminal spike(s) male, lateral ones female; style 3-branched
.....4
- 4 leaves hairy; leaf-blades often overtopping the inflorescence which is composed of 2-3
lateral female spikes along the whole stem and 2-3 terminal male spikes; utricle 5-7 mm
long **C. hirta**
- 4 leaves glabrous; leaf-blades \pm half as long as the stem; inflorescence composed of 1-3
lateral female spikes and 1 (-3) terminal male spike(s)5
- 5 utricle 3-4 mm long, glabrous **C. panicea**
- 5 utricle 4-6 mm long, densely hairy **C. lasiocarpa**

Cyperus

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 600 ชนิด

ลักษณะ พืชสกุลนี้อาจพบมีอายุฤดูเดียวหรือหลายฤดู มีต้นตั้งตรง ผอม ขาว เกิดอยู่รวม
กันเป็นกระจุกหรือกระจายอยู่ มีใบเจริญดี เรียงตัวแน่นตรงโคนต้น

ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอดรูปคล้ายร่มหรือคล้ายโล่ ห่อดอกมีใบประดับรองรับ

ลักษณะคล้ายใบ ช่อดอกประกอบด้วยช่อดอกย่อยชนิดสไปคที่มีรูปร่างแบนมากน้อยต่างกัน

และมักมีปีก แขนงช่อดอกย่อยแข็งแรง ทนทาน มีกลุ่มเรียงเป็น 2 แถว (Distichous) 2 กลุ่ม
 ล่างสุดมักจะว่างไม่มีดอก ดอกส่วนใหญ่สมบูรณ์เพศ ดอกบนสุดของช่อดอกย่อยมักเป็นดอก
 ตัวผู้ ไม่มีกลีบ (ไม่มีทั้งที่เป็นเกสรหรือเป็นขนแข็ง ๆ) ประกอบด้วยเกสรตัวผู้จำนวน 1-3
 อัน เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่มักเป็นสามเหลี่ยม คอเกสรตัวเมียมักแยกเป็น 3 แฉก
 ขนาดไม่เท่ากัน ขึ้นออกมาจากรังไข่

ผลชนิดนักรูปสามเหลี่ยม ไม่มีก้าน ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือเหง้า

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้หญ้า (Basel, 1982)

- 1 spikelets spicately arranged on a ± elongated rhachis 2
- 2 spikes cylindrical, much longer than wide, with very numerous small spikelets 3
- 3 spikes very dense, 2-3 cm long, 5-10 mm wide; spikelets distinctly compressed **C. imbricatus**
- 3 spikes loose or dense, up to 7 cm long, 3-30 mm wide; spikelets subterete, but slightly compressed 4
- 4 spikelets 10-40-flowered, 6-20 mm long; spikes loose, 1-3 cm wide .. **C. digitatus**
- 4 spikelets 6-10 (-16)-flowered, 3-6 mm long; spikes dense, 3-5 cm wide **C. elatus**
- 2 spikes ovoid, usually less than 3x as long as wide 5
- 5 rhachilla broadly winged 6
- 6 rhizomes long; glumes densely imbricate 7
- 7 rhizomes thick and woody, rarely tuberous; plant 70-150 cm tall **C. longus**
- 7 rhizomes very slender, often tuberous; plant 10-70 cm tall 8
- 8 glumes 7-9-nerved, golden yellow to pale brown; rhizomes yellowish, producing globose or ovoid tubers **C. esculentus**
- 8 glumes 5-7-nerved, usually deep brown; rhizomes dark brown, producing ellipsoid tubers **C. rotundus**
- 6 rhizomes very short, not tuberous; glumes not or scarcely imbricate 9
- 9 annual plant; glumes straw-coloured, usually with a purple spot; spikelets rhomboidal in cross section, distinctly compressed **C. sphacelatus**
- 9 perennial plant; glumes rarely straw-coloured, reddish-brown, but never with a purple spot; spikelets rounded but slightly compressed **C. distans**

5	rhachilla not or hardly winged	10
10	annual plant; glumes distinctly keeled	11
11	nut about half as long as the subtending glume; style and stigmas long	C. compressus
11	nut about as long as the subtending glume; style and stigmas short	C. iria
10	perennial plant; glumes not keeled	C. malaccensis
1	spikelets digitately or stellately arranged on a short rhachis	12
12	leaves of the flowering stems reduced to their sheaths	13
13	involucral bracts leaf-like, subequal, up to 30 cm long; spikelets 5-10 mm long; rhachilla wingless	C. alternifolius
13	involucral bracts very short, ovate or lanceolate; spikelets \pm 30 mm long; rhachilla winged	C. articulatus
12	leaves of the flowering stems with well-developed blades	14
14	perennial plant	15
15	glumes straight; nut trigonous	C. halpan
15	glumes ultimately excurved; nut subglobose	C. tenuispica
14	annual plant	16
16	inflorescence compound: 5-9 primary rays with dense, globose, umbellate heads; spikelets 2.5-5 mm long; glumes obtuse	C. difformis
16	inflorescence simple, composed of digitately arranged spikelets; these about 10 mm long; glumes mucronate	17
17	glumes golden or ferruginous	C. amabilis
17	glumes chestnut-brown	18
18	spikelets 2.5-3 mm wide incl. mucros; stamens 2 or 3 ...	C. cuspidatus
18	spikelets about 2 mm wide incl. mucros; only 1 stamen	C. castaneus

Eleocharis¹ R. Brown

ชื่อพื้นเมือง แห้วทรงกระเทียม Tall-spike-rush

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 200 ชนิด พบขึ้นตามโคลนเปียก ตามลำธารและสระน้ำ จัดเป็นวัชพืชในนาข้าว

ลักษณะ ต้นมีลักษณะเป็นแท่งใต้ดินขนาดเล็ก มีต้นบนดินชูตั้งขึ้นมาเป็นกลุ่ม ไม่มีข้อ ใบลดขนาดลงจนไม่มีตัวใบ มีกาบใบหุ้มต้นเป็นรูปทรงกระบอก ปลายกาบใบจักเป็นฟันเล็กร

ดอกออกเป็นช่อแบบสไปคเด็ยๆ รูปทรงกระบอกตรงปลายยอด แต่ละช่อประกอบด้วยดอกจำนวนมาก มีกลุ่มที่เห็นเส้นกลางเด่น กลุ่มเรียงเกยกันแน่น กลุ่มล่าง 1-2 กลุ่มว่างและทนกว่ากลุ่มที่มีดอก ดอกสมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบรวมมีลักษณะเป็นขนแข็งๆ อยู่ใต้รังไข่จำนวน 4-10 เส้น มีเกสรตัวผู้จำนวน 1-3 อัน คอเกสรตัวเมียแยกเป็น 2-3 แฉก

ผลชนิดน้ด รูปอเวดกลับ รูปกลม หรือรูปคล้ายลูกแพร์ที่แฟบข้างหนึ่งนูนข้างหนึ่ง หรือเป็นรูปสามเหลี่ยม มีสีซีด ขนาดยาวประมาณ 2-3 มิลลิเมตร

ในประเทศไทยที่พบมากที่สุดคือ **Eleocharis dulcis** ซึ่งอาจจะไปปะปนกับ **Eleocharis equisetina** Presl. และ **Eleocharis sphaciliata** ทั้ง 3 ชนิดนี้มีต้นเป็นท่อกวางและมีผนังกันเป็นช่องๆ **Eleocharis equisetina** ต่างจากอีก 2 ชนิด คือมีต้นแข็งเป็นมันวาว ผลมีสีน้ำตาลทองแทนที่จะเหลือง ถึงสีน้ำตาลซีดหรือน้ำตาลเทา และขนใต้รังไข่แยกกันตั้งแต่โคน

นอกจากนี้ พบ **Eleocharis vivipara** ขึ้นอยู่บนพื้นน้ำตามท้องร่องสวนที่มีน้ำนิ่ง ขึ้นรวมกับสันตะวาและสาหร่ายข้าวเหนียว

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ (Basel, 1982)

- 1 glumes indurate, with a distinct midnerve and finely many-nerved sides; stem almost as wide as the spikelet 2
- 2 stem transversely septate 3

¹ชื่อตั้งโดย R. Brown, 1810 มาจากภาษากรีกว่า helos (และ) และคำ charis (พอใจ) บางทีใช้แทนคำว่า Helocharis

3 spikelet cylindrical	E. dulcis
3 spikelet gradually narrowed towards the apex	E. kuroguwai
2 stem not transversely septate	E. acutangula
1 glumes membranous, with a distinct midnerve and nerveless sides	4
4 style 3-branched	5
5 nut smooth or obscurely granulated	6
6 bristles rarely as long as the nut	E. filiculmis
6 bristles longer than the nut	7
7 small annual or perennial plant; stem slender, 0.2-1 mm wide; spikelets 4-8 mm long; bristles light brown	E. pellucida
7 robust perennial plant; stem 3-8 mm wide, transversely septate; spikelets 10-30 mm long; bristles reddish	E. elegans
5 nut with \pm 10 longitudinal ribs connected by ∞ transverse cross-ridges, whitish to light brown	E. acicularis
4 style 2-branched	8
8 perennial plant with long rhizomes; spikelet 4-5 mm wide; glumes not keeled, brown with green midnerve; bristles 0-4, shorter than the nut; nut 1-2 mm long .	E. palustris
8 annual plant	9
9 spikelets 1.5-2.5 mm wide; glumes keeled, up to 1.5 mm long; bristles 3-4 (-7), not longer than the nut; nut 0.5-0.7 mm long	E. atropurpurea
9 spikelets 3-3.5 mm wide; glumes scarcely keeled, 1.7-2 mm long; bristles 6-8, overtopping the nut; nut 0.8-1 mm long	E. geniculata

Eleocharis dulcis (Burm.f.) Henschel

ชื่อพ้อง **E. plantaginea** R. Br., **E. tuberosa** Schult.

ชื่อพื้นเมือง เห่าทรงกระเทียม

ลักษณะ พืชอายุหลายฤดูที่มีไรโซมใต้ดิน มีไหลไปแตกเป็นต้นใหม่ ต้นบนดินมีผิวเรียบ ภายในกลวง สูง 40-100 เซนติเมตร กว้าง 3-10 มิลลิเมตร มีขนสั้นภายในต้นตามขวาง กาบใบสีออกม่วง ยาว 5-20 เซนติเมตร

ดอกออกเป็นช่อชนิดสไปกรูปทรงกระบอกเกิดอยู่ปลายต้น ไม่มีก้าน ช่อดอกมีขนาดกว้างพอๆ กับต้น ค่อยๆ เรียวไปทางปลาย ช่อหนึ่งยาวประมาณ 2-5 เซนติเมตร ประกอบด้วย

ดอกจำนวนมาก กลูมรูปอเวดกว้างๆ ยาว 4-6 มิลลิเมตร ริมกลีบบางใส และมีเส้นกลาง
 กลีบจำนวนมาก กลีบรวมมีลักษณะเป็นขนแข็งๆ จำนวน 6-8 เส้น เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน
 เกสรตัวเมียมีคอเกสรที่โคนเป็นรูปสามเหลี่ยม ปลายแยกเป็น 2-3 แฉก คอเกสรกว้าง 2/3
 และยาว 1/2 เท่าของผล

ผลชนิดนัต สีน้ำตาล ผิวเป็นมัน ข้างหนึ่งโค้งงอ ขนาดยาวประมาณ 1.5-2 มิลลิ-
 เมตร

พบขึ้นในที่ชื้นแฉะ ทั้งในน้ำจืดและน้ำกร่อย สืบพันธุ์ได้ทั้งเมล็ด ตัดดินและ
 ไหล

Fimbristylis

ลักษณะ พืชอายุฤดูเดียวหรือหลายฤดู มักเกิดเป็นพุ่มหนา ใบของกิ่งที่สร้างดอกมักจะลด
 ขนาดลงเป็นกาบใบไม่มีตัวใบ มีลิกิวล์ลักษณะเป็นขนสั้นๆ หรือไม่มีลิกิวล์

ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอด เป็นช่อเดี่ยวหรือช่อประกอบ รongรับด้วยใบประดับ
 เรียงเป็นวงมีลักษณะคล้ายใบ ช่อดอกย่อยออกเดี่ยวๆ หรือออกเป็นกลุ่ม แต่ละช่อประกอบ
 ด้วยดอกจำนวนมากหรือจำนวนน้อย ก้านช่อดอกย่อยทนและมักมีปีก กลูมเรียงตัวเวียนรอบ
 ก้านและกลูมล่างๆ บางอันไม่มีดอก ดอกสมบูรณ์เพศ ไม่มีกลีบ มีเกสรตัวผู้จำนวน 1-3 อัน
 เกสรตัวเมียมีคอเกสรที่ปลายแยกเป็น 2-3 แฉก

ผลชนิดนัต รูปสามเหลี่ยมหรือรูปคล้ายเลนส์นูน ผิวเรียบหรือหยาบ

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้น้ำ (Basel, 1982)

- 1 style 3-branched, nut trigonous 2
- 2 ligule a fringe of short hairs **F. autumnalis**
- 2 ligule absent 3
- 3 leaves on flowering shoots reduced to bladeless sheaths; perennial plant; stem obtuse
 angular, not deeply grooved **F. globulosa**
- 3 leaves of flowering shoots with well developed blades; annual plant 4
- 4 spikelets globose to subcylindrical; nut with 4 longitudinal rows of trabeculae; stem
 4-5-angled, deeply grooved **F. millacea**
- 4 spikelets lanceolate to obovate; nut with 5-10 transverse ridges; stem ribbed
 F. hispidula
- 1 style 2-branched, nut biconvex 5
- 5 ligule a fringe of short hairs 6

- 6 nut smooth **F. ferruginea**
- 6 nut with 5-10 longitudinal ribs on either face 7
- 7 spikelets 2.5-4 (-5) mm wide; nut 0.6-1.3 mm long **F. dichotoma**
- 7 spikelets 1-1.5 mm wide; nut 0.4-0.7 mm long **F. bisumbellata**
- 5 ligule absent 8
- 8 nut smooth **F. aestivalis**
- 8 nut rough 9
- 9 inflorescence a single, terminal spikelet; nut rugulose **F. acuminata**
- 9 inflorescence compound of up to 40 globose spikelets; nut verruculose
..... **F. globulosa**

ในประเทศไทยที่พบอยู่ในนาข้าวที่มีน้ำตื้นได้แก่หญ้าหนวดแมว (*F. miliacea*) และ
หญ้าหนวดปลาชุก (*F. litoralis*)

Scirpus

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 250 ชนิด พบทั่วโลก

ลักษณะ เป็นพืชอายุฤดูเดียวหรือหลายฤดูที่มีต้นขี้ดียว กลม หรือเป็นสามเหลี่ยม
ขึ้นรวมกันเป็นพุ่มหนาแน่น หรือแผ่ไป ส่วนใหญ่เป็นพืชกรังบกรังน้ำ ที่อาจขึ้นอยู่ในน้ำลึก
ถึง 3 เมตร อาจมีใบที่เจริญดีหรือไม่มีตัวใบ มีแต่กาบใบหุ้มโคนต้น

ดอกออกรวมเป็นช่อชนิดสไปค รวมเป็นกระจุกรูปคล้ายร่มหรือโล่ เกิดอยู่ตรง
ปลายกิ่ง แต่ดูลักษณะเป็นช่อที่แตกออกข้าง ๆ ของลำต้น แต่ละช่อดอกประกอบด้วยช่อดอก
ย่อยรูปร่างกลม ๆ มีก้าน ทน ประกอบด้วยดอกจำนวนมาก บางชนิดพบมีช่อดอกออกเป็น
กระจุกที่ด้านข้างของกิ่ง อาจพบมีช่อดอกย่อยเดี่ยว ๆ แต่ละดอกเกิดอยู่ในกลุมที่เรียงเกยกัน
โดยกลุมล่าง ๆ จำนวน 1-3 กลุมมักจะว่างไม่มีกลีบดอก มีแต่ขนแข็ง ๆ จำนวน 1-6 เส้นอยู่
ใต้รังไข่ หรือเปลี่ยนเป็นเกล็ดรูปคล้ายช้อน มีเกสรตัวผู้จำนวน 2-3 อัน เกสรตัวเมียเดี่ยว
คอเกสรแยกเป็น 2-3 แฉก

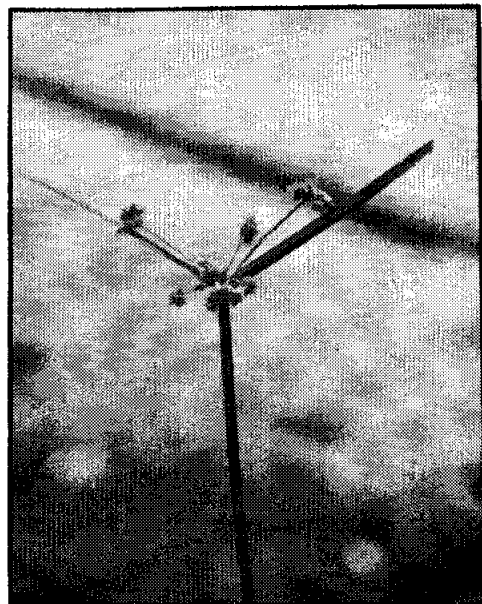
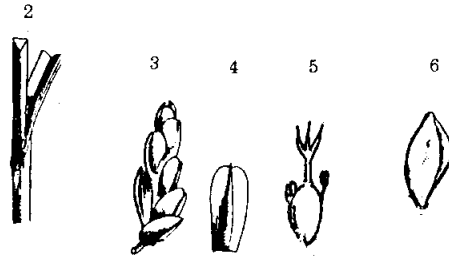
ผลชนิดนัต รูปสามเหลี่ยม หรือรูปโค้งนูนออก 2 ข้าง

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ ไม้ น้ำ (Pancho, 1978)

- 1 Inflorescence a terminal corymb or with few to several spikes, often aggregated in a head2
- 2 Inflorescence with a few to several spikes, often aggregated in head; leaves at the middle
of the column; plant 1 m or less tall (in ours)**S. maritimus**

- 2 Inflorescence a terminal corymb; leaves basal; coarse plant, 1.5-2 m high.....**S. grossus**
- 1 Inflorescence lateral, capitulate or reduced to few or single spikelet3
- 3 Stems 3-angled**S. mucronatus**
- 3 Stems terete4
- 4 Hypogynous bristles absent5
- 5 Stems and bracts transversely septate, the bracts longer than the stem**S. articulatus**
- 5 Stems and bracts not transversely septate, the bracts shorter than the stem**S. supinus** var. **lateriflorus**
- 4 Hypogynous bristles present, 5-6, about as long as the nut **S. juncoides**

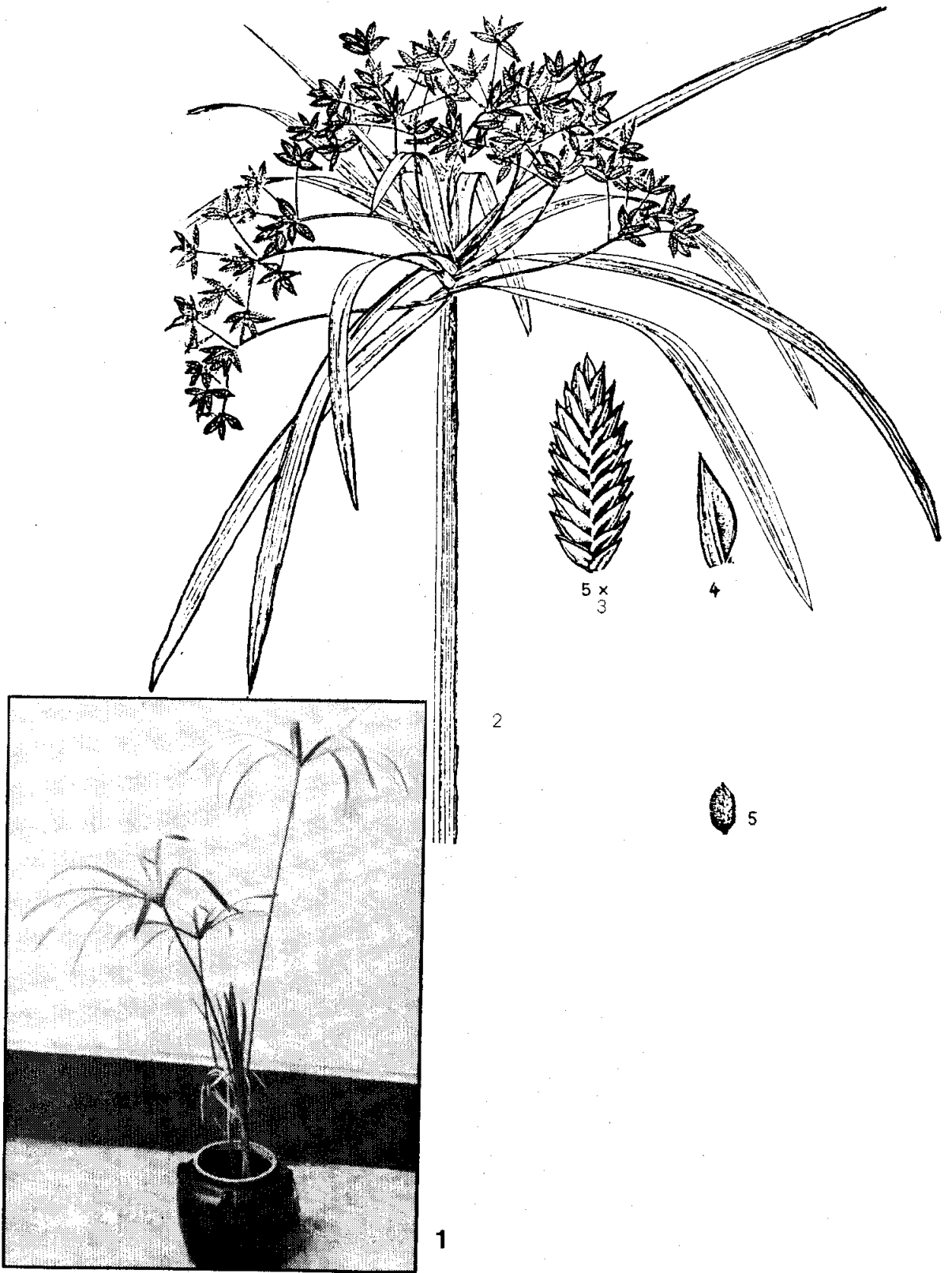
กกสกุลนี้ที่พบบ่อยมากในประเทศไทย พบในพื้นที่สูง ในน้ำตื้น คือ กกทรงกระเทียม หัวแหวน (**S. articulatus**) ส่วน **S. mucronatus** มักพบตามพื้นที่สูง ริมน้ำ เช่นที่ทุ่งกะมัง จ. ชัยภูมิ

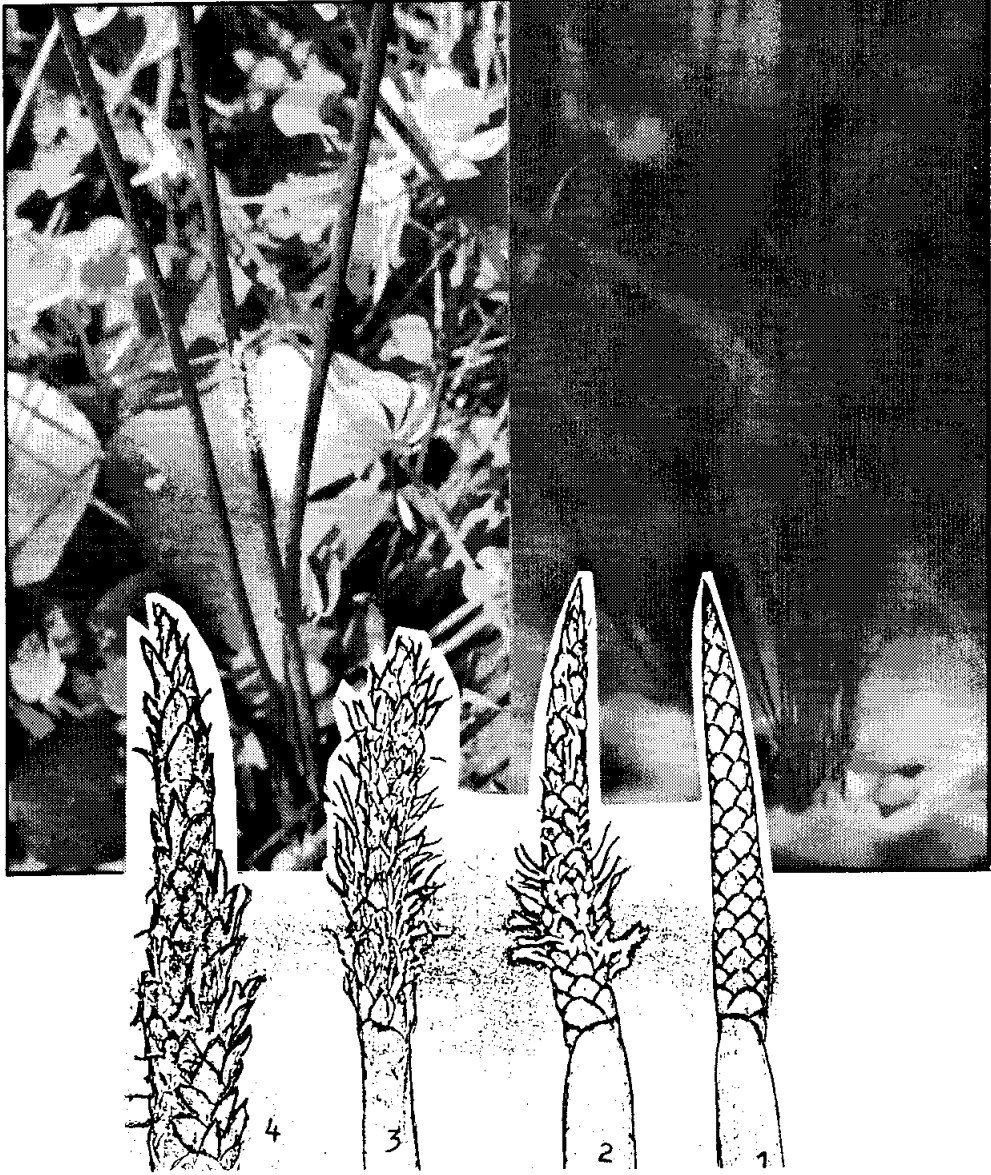
ภาพที่ 130 กกขนาก หรือ กกขี้หมา (*Cyperus difformis* L., *C. complanatus* Forssk., *C. protractus* Lk.) แสดง (1) ต้นพืช (2) ส่วนของต้น (3) ช่อดอกย่อย (4) ใบเกล็ด (5) ดอก (6) ผลชนิดแอะซีน (7) ช่อดอก

ภาพที่ 131 กกสามเหลี่ยมเล็ก (*Cyperus pilosus* Vahl.) แสดง (1) ต้นและดอก (2) ช่อดอกขยายใหญ่

ภาพที่ 132 กกดังกา (*Cyperus alternifolius* L., *C. flabelliformis* Rottb.) แสดง (1) ต้น (2) ช่อดอก (3) ช่อ
ดอกย่อย (4) กลูม (5) ผล

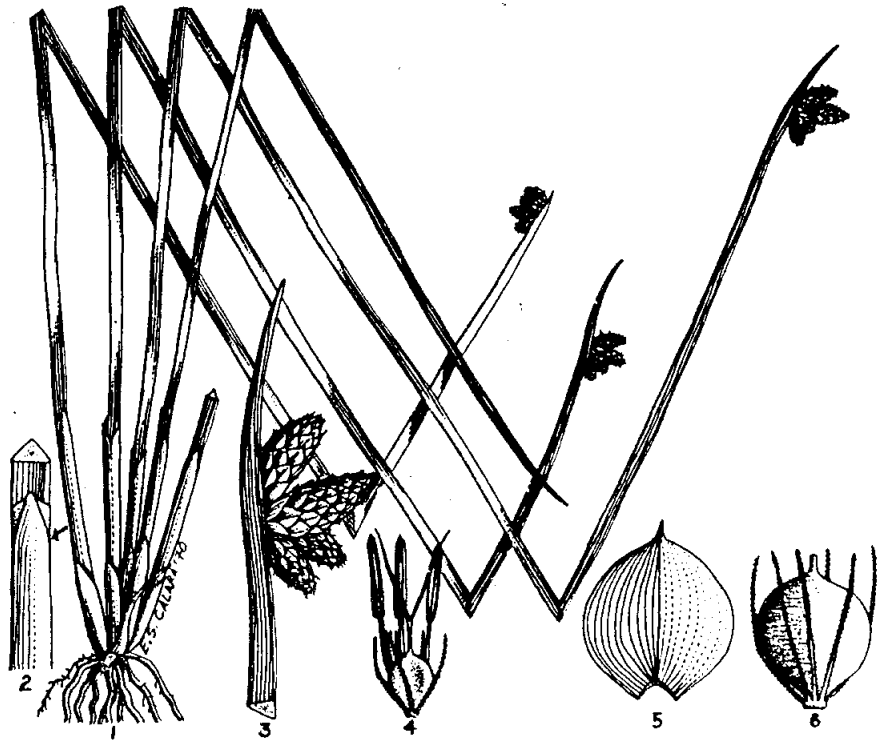

ภาพที่ 133 ลักษณะทั่วไปของกกแห้วทรงกระเทียมชนิดต่าง ๆ

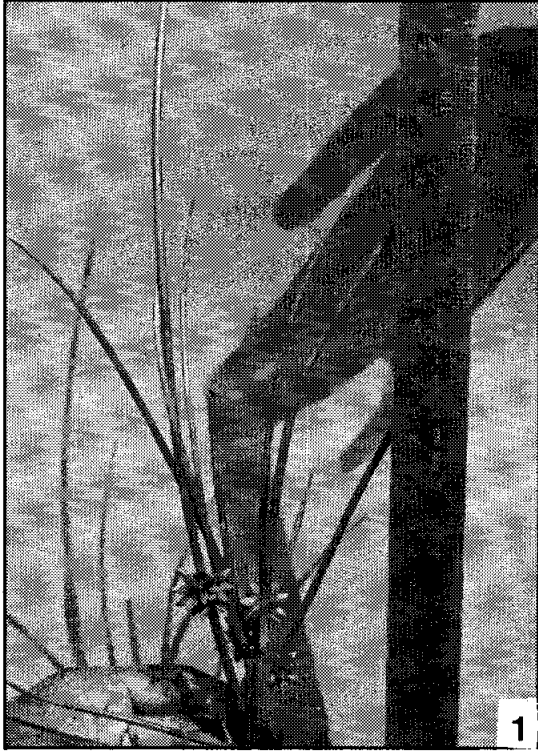
ก. *Eleocharis dulcis* Trin. แสดงช่อดอกกำลังบานเห็นเกสรตัวผู้

ข. *Eleocharis vivipara* Link แสดงต้นขึ้นอยู่ที่พื้นดินน้ำ

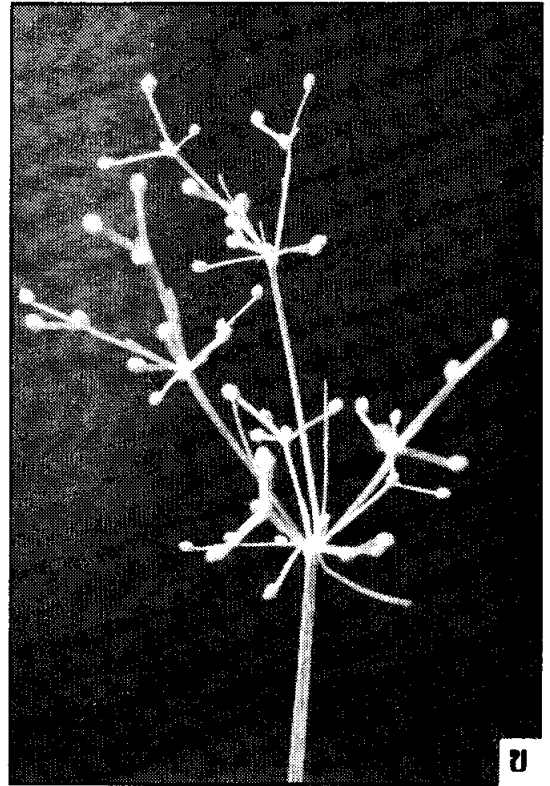
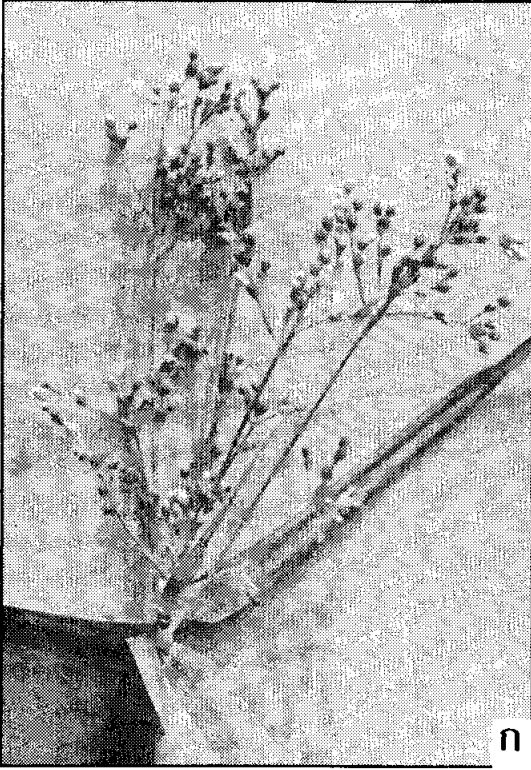
ค. *Eleocharis sphacelata* แสดงช่อดอกระยะต่าง ๆ (1) ดอกที่ยังอ่อนอยู่ (2) ดอกที่เริ่มมีเกสรตัวเมียชูออกมา (3) เกสรตัวผู้ (4) เริ่มมีผล

ภาพที่ 134 กกทรงกระเทียมหัวแหวน (*Scirpus mucronatus* L., *Schoenoplectus mucronatus* Palla) แสดง
 (1) ต้น (2) โคนต้นขยายใหญ่เห็นกาบใบ (3) ช่อดอก (4) ดอก (5) กลูม (6) ผลชนิดอะซัน

ภาพที่ 135 กกทรงกระเทียมหัวแหวน (*Scirpus articulatus* L.) แสดง (1) ต้นและดอก (2) กระจุกของช่อดอก (3) เมล็ด

ภาพที่ 136 ก. กกสามเหลี่ยม (*Scirpus grossus*)

ข. หญ้าหนวดแมว (*Fimbristylis miliacea*)

ตัวอย่างทั่วไป

Cyperus alternifolius L.	กกตั้งกา Umbrella-plant
Cyperus digitatus Roxb.	กกรงนก หญ้ารังกา
Cyperus haspan L.	กกแดง
Cyperus haspan L. var viviparus	กกอียิปต์แคระ
Cyperus iria L.	หญ้ากกทราย หญ้ารังกาขาว
Cyperus kyllingia Endl.	กกตุ่มหู หญ้าหน่วยฝ้าย หญ้าขนหนู
Cyperus papyrus L.	กกอียิปต์ Egyptian-papyrus
Cyperus pulcherrimus	แห้วมูนา
Cyperus rotundus L.	แห้วหมู หญ้าขนหนู
Cyperus trialatus (Boech.) Kern.	กกใบแบน
Fimbristylis ferruginea (L.) Vahl.	หนวดปลาชุก
Fimbristylis littoralis Gaudich	หนวดปลาชุก
Hypolytrum nemorum (Vahl) Spreng.	เตยน้ำ หญ้าลิก

ERIOCAULACEAE

(Eriocaulonaceae)

ชื่อวงศ์ วงศ์กระดุมเงิน Piperwort

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 13 สกุล 1,200 ชนิด ในจำนวนนี้มีประมาณ 6 สกุล ที่มีสมาชิกเป็นพืชน้ำ พบขึ้นอยู่ในที่ลุ่มในเขตร้อน มีน้อยชนิดในเขตหนาว ที่พบมากที่สุดในประเทศไทยได้แก่ **Eriocaulon cinereum** พบตามน้ำตื้น จัดเป็นพืชครึ่งบกครึ่งน้ำ นอกจากนี้ในที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำตั้งแต่อินเดีย จีนตอนใต้ถึงมาเลเซีย พบ **E. truncatum** Buch. - Ham.

ลักษณะทั่วไป เป็นพืชล้มลุก ที่มีอายุเดียวหรือหลายฤดู มีต้นแบบคอร์ม มีกลิ่น มีรากฝอย ใบรูปแถบยาวหรือรูปหอก ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น ไม่มีก้านใบ

ดอกขนาดเล็กออกเป็นกระจุกแบบเฮดบนก้านที่มีรูปร่างผอม ยาว และมีร่องลึก ๆ ดอกมีทั้งออกเป็นช่อเดี่ยว ๆ และเป็นช่อประกอบคล้ายร่ม แต่ละช่อประกอบด้วยดอกตัวผู้และดอกตัวเมียอยู่ปนกัน หรือมีดอกตัวผู้อยู่ตรงกลางล้อมรอบด้วยดอกตัวเมีย มีใบประดับเรียงรอบฐานรองดอก ดอกตัวผู้ประกอบด้วยกลีบรวมสีขาวเรียงตัวเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกมี 2-3 กลีบ แยกกันหรือติดกัน ชั้นในมี 2-3 กลีบ ที่มักจะแยกกันหรือติดกันที่โคนกลีบ หรือไม่มีกลีบ ก้านเกสรตัวผู้ยาวมีจำนวนเท่ากันหรือเป็น 2 เท่าของจำนวนกลีบรวม ดอกตัวเมียไม่มีก้านดอก ประกอบด้วยกลีบชั้นนอกจำนวน 2-3 กลีบ กลีบชั้นใน 3 กลีบ ที่มักจะมียาง ฝังไว้ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอกมี 2-3 ห้อง มีอวุลเดี่ยวในแต่ละห้อง

ผลชนิดแคปซูล มี 3 พู ผลแก่จะแตกตรงกลางพู มีเมล็ดขนาดเล็ก

การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ (Cook, 1974)

- 1 Heads spiny; stamens 2-locular; inner perianth segments of female flowers minute, free, elongate, with long hairs (stems elongate and leafy) **Tonina**
- 1 Heads not spiny; stamen 4-locular; inner perianth segments of female flowers free, united or partly united, or very rarely absent, if minute and free then without long hairs 2
- 2 Stamens 4 or 6 3
- 3 Perianth segments of male flowers united into a funnel shaped tube; perianth segments of female flowers united above, free at base **Mesanthemum**
- 3 Perianth segments of male and female flowers free; inner segments rarely absent **Eriocaulon**

- 2 Stamens 2 or 34
- 4 Inner perianth segments of female flowers partly united, at apex and base free **Syngonanthus**
- 4 Inner perianth segments of female flowers free5
- 5 Involucral bracts usually hairy, hairs on floral bracts club-shaped; stigmas usually bifid; stylar appendages when present exerted at same height as stigmas **Paepalanthus**
- 5 Involucral bracts, glabrous; hairs on floral bracts acute, not club-shaped; stigma simple; stylar appendages exerted below the stigmas **Leiothrix**

Eriocaulon L.

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 400 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ขึ้นตามที่แฉะในนาข้าว บางชนิดอยู่ในน้ำ เช่น **E. melanocephalum** Kunth พบมากทางตอนใต้ของประเทศอเมริกา **E. setaceum** L. พบในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศออสเตรเลีย และ **E. bifistulosum** v. Heurck & Mueller พบแถบประเทศแอฟริกา

ลักษณะ ต้นเป็นกอที่มีลักษณะเป็นแผ่นคล้ายใบ หรือมีต้นยัดยาว ใบค่อนข้างแข็ง รูปแคบยาว ยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ฐานใบกว้าง ทั่วไปมักจะโปร่งแสง รากขาวโป่งพองมองเห็นผนังกันเซลล์

ดอกออกเป็นช่อแบบเสดแน่น ๆ มีกลีบประดับที่ปลายกลีบมีสีขาวยื่นออกมาคล้ายเส้นไหม ดอกประกอบด้วยกลีบรวมจำนวนเป็นสัดส่วนของ 2 หรือ 3 แยกเป็น 2 ชั้น หรือติดกันเป็นหลอด ด้านหนึ่งแยก กลีบชั้นในแยกกัน (บางที่ไม่พบมีกลีบชั้นในในดอกตัวเมีย) มักจะมีต่อมสีดำ (อาจพบมีสีแดง) ตรงปลายกลีบ มีเกสรตัวผู้จำนวน 4-6 อัน เรียงเป็นวง อับเกสรมักจะมีสีดำหรือสีน้ำตาล เกสรตัวเมียจำนวน 2-3 อัน รังไข่มี 2-3 ห้อง

Eriocaulon cinereum R. Br.

ชื่อพื้นเมือง หญ้าหัวหงอก หญ้าหัวไม้ขีด

ลักษณะ หญ้าหัวหงอกเป็นต้นไม้ที่ชอบขึ้นอยู่ตามนาข้าวหรือทุ่งหญ้าที่น้ำขัง ขึ้นเป็นกอมีรากหยั่งลึก มีใบประมาณ 20-30 ใบ เรียงซ้อนกันเป็นกระจุก ใบรูปยาวเรียว ปลายแหลม

ดอกออกเป็นช่อแบบเสดตรงปลายก้านดอกที่ชูตั้งตรง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร สีขาว ภายในดอกมีเมล็ดขนาดเล็กสีน้ำตาล ดอกออกประมาณเดือนตุลาคม แล้วต้นจะแห้งตายไป พอถึงฤดูทำนาหรือมีน้ำขังจะงอกมาใหม่ ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

Eriocaulon truncatum Buch.-Ham.

ลักษณะ พืชขนาดเล็ก มีใบรูปหอกยาวประมาณ 2-5 เซนติเมตร กว้าง 3-8 เซนติเมตร ก้านออกแทงขึ้นมาจากพื้นสูงถึง 10 เซนติเมตร

ดอกเรียงเป็นช่อแบบเฮด กว้าง 4-5 มิลลิเมตร มีใบประดับรูปอวเวดหรือออบลอง ดอกตัวผู้มักมีกลีบชั้นนอกแยกกันหรือติดกันเป็นกาบ ปลายบนกาบจะมีสีเข้ม กลีบชั้นในขนาดเล็กมีขนปลายกลีบ ดอกตัวเมียมีกลีบชั้นนอก 2 กลีบ รูปร่างคล้ายช้อนยาว ๆ กลีบชั้นใน 3 กลีบ มีต่อมที่ปลายกลีบ รังไข่ติดอยู่บนก้านสั้น ๆ

เมล็ดรูปอิลิปติก

Eriocaulon septangulare With.

ลักษณะ พืชชนิดนี้มีต้นตั้งตรง สูงประมาณ 10 เซนติเมตร ถ้ำขึ้นในน้ำสูงถึง 2 เมตร มองเห็นเป็นแผ่นสีเขียวของกระจุกใบเต็มพื้นน้ำ และมีก้านยึดยาว ส่งช่อดอกขึ้นมาทีละต้น ใบยาว 2-8 เซนติเมตร เรียงซ้อนเป็นกระจุก ใบแคบ ยาว ปลายแหลม ตัดตามขวางจะเห็นกลมบางที่โปร่งแสง มองเห็นเส้นใบเมื่อส่องกับแสง

ออกดอกเป็นช่อกลมเหมือนกระดุมเกิดปลายก้านพอม ๆ และมีใบประดับพอง ๆ ที่โคน

Eriocaulon setaceum L.

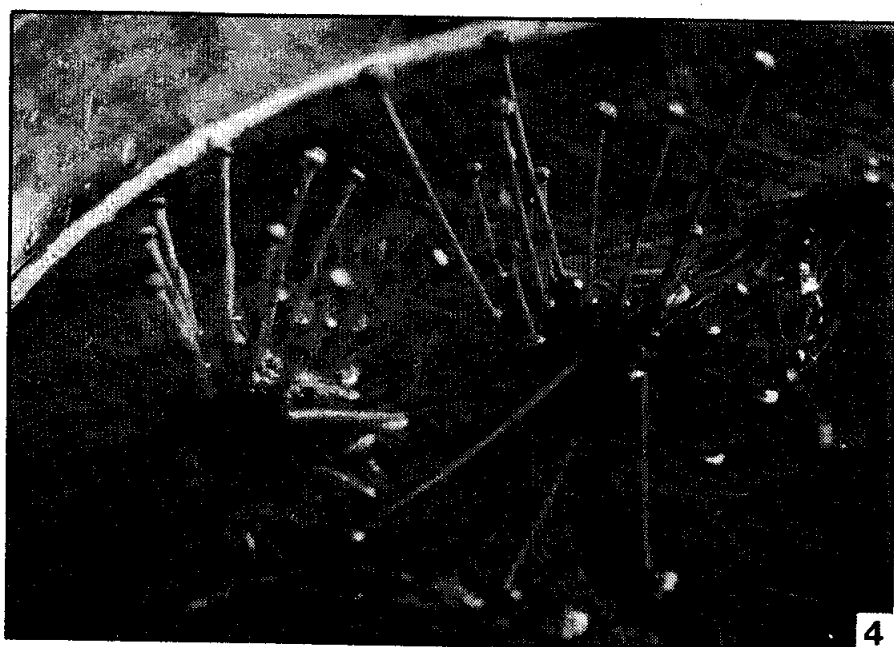
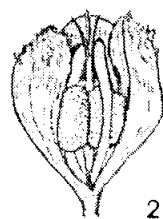
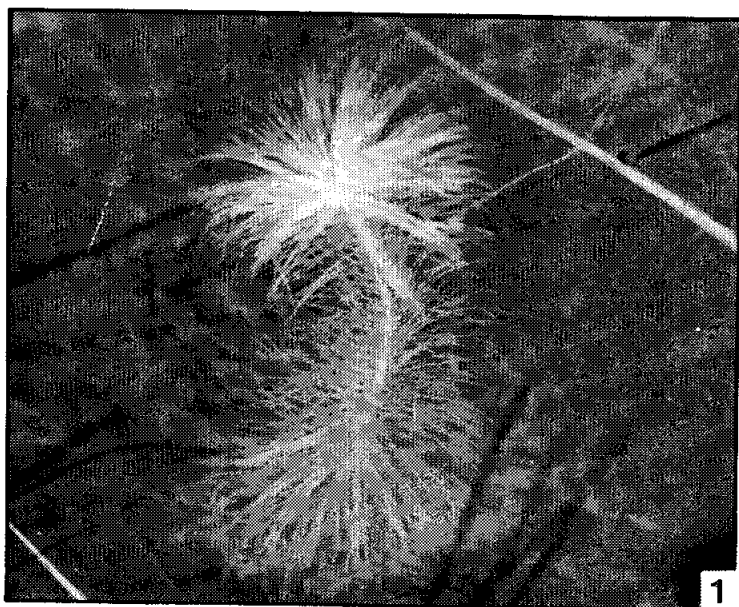
ชื่อพื้นเมือง สาหร่ายหัวไม้ขีด

ลักษณะ พืชชนิดนี้จัดเป็นพืชใต้น้ำ ที่มีต้นใต้น้ำชูสูงขึ้นมาได้ถึง 1 เมตร มีใบเป็นหลอดแคบ ๆ ยาว 3-8 เซนติเมตร มีเส้นใบ 1 เส้น ก้านดอกชูเหนือน้ำ

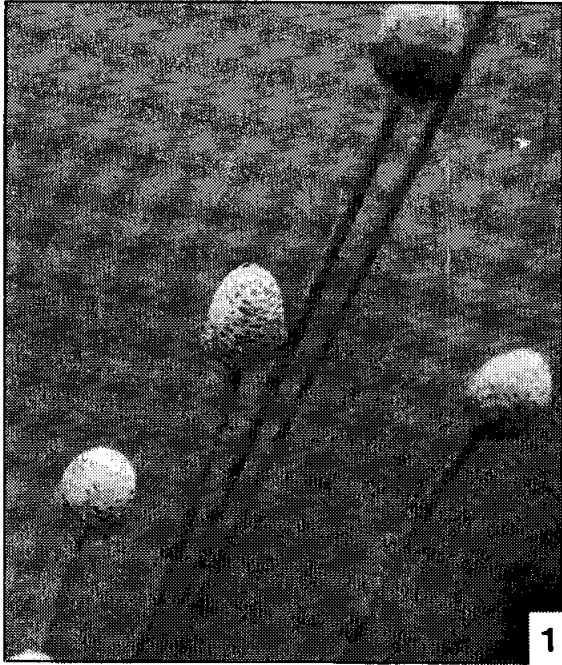
ดอกออกเป็นช่อแบบเฮดแน่น ๆ หรือแบบรุ่ม จำนวนมากชูขึ้นมาจากปลายยอด มีก้านดอกยาว 4-35 เซนติเมตร จำนวน 5-20 ก้าน มีกาบหุ้มโคนก้านสูง 2-5 เซนติเมตร เฮดรูปเกือบกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.3-0.5 เซนติเมตร สีน้ำตาลเข้ม สีขาว หรือสีเขียว ช่อดอกสีขาวตรงปลาย ช่อดอกรองรับด้วยวงของใบประดับเล็ก ๆ แต่ละดอกมีใบประดับหุ้มฐานรองดอกมีขนยาว ๆ นุ่ม ๆ มีดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ขนาดเล็ก เกิดอยู่บนฐานรองดอกเดียวกัน ดอกตัวผู้ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงที่มักจะติดกันเป็นกาบแตกด้านหน้า กลีบดอกและเกสรตัวผู้ติดกันเป็นหลอดยาว ที่แยกเป็นกลีบดอกเล็ก ๆ 3 กลีบและเกสรตัวผู้ 6 อันตรงปลาย อับเกสรสีดำ ดอกตัวเมียประกอบด้วยกลีบเลี้ยงรูปอวเวดกลับหรือรูปคล้ายเรือ 3 กลีบ แยกกัน กลีบดอกสั้นและแคบกว่ากลีบเลี้ยง รูปแคบยาวหรือรูปช้อนแคบ ๆ แยกกัน มีขน

อ่อน ๆ กลุมหนาแน่น มักจะมีต่อมเป็นจุดตรงปลาย รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่น ๆ ของดอก มี
ออวุลห้องละ 1 เม็ด

ผลมี 3 ห้อง แก่แล้วแตก แต่ละห้องมี 1 เม็ดห้อยลง ขนาดประมาณ 0.6 มิลลิเมตร
ในประเทศไทยพบในน้ำจืด น้ำไหล ในร่องน้ำตามนาข้าว ออกดอกและผลประมาณเดือน
สิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ภาพที่ 137 สาหร่ายหัวไม้ขีด (*Eriocaulon setaceum*) แสดง (1) ต้นชูยอดขึ้นมาเสมอผิวน้ำ (2) ดอกตัวเมีย
ที่ดิ่งกลีบออกให้เห็นภายใน (3) ใบประดับมีระยางค์ต่างๆ ตรงปลายกลีบ (4) กลุ่มของช่อดอกที่ชูเหนือน้ำ

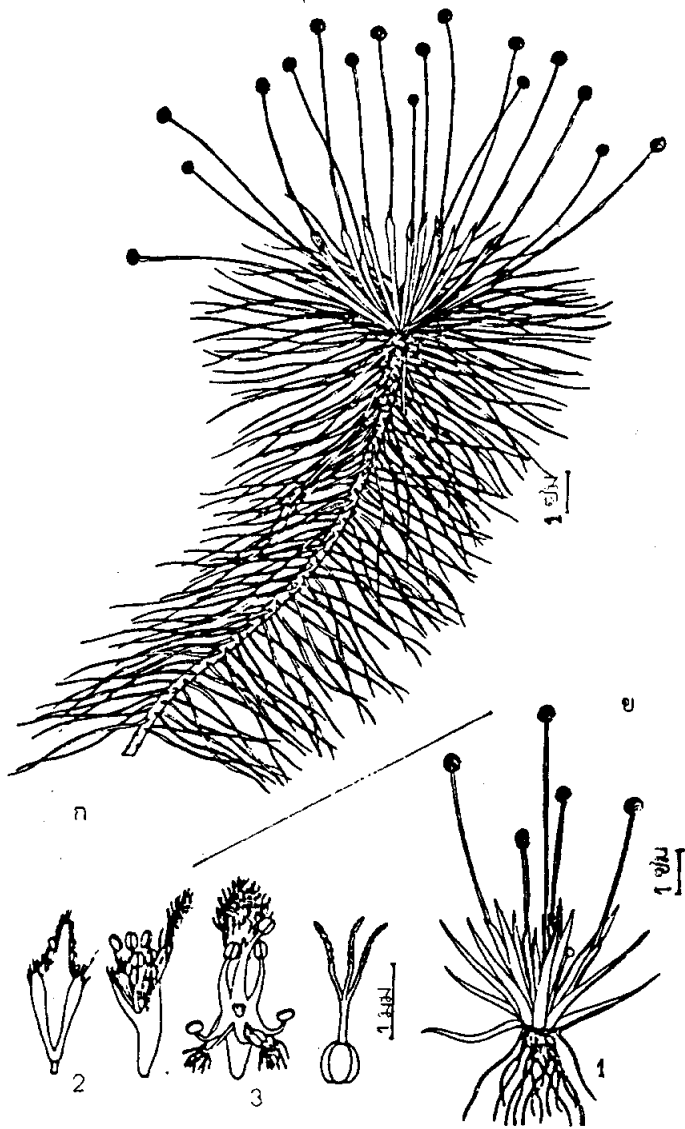

1

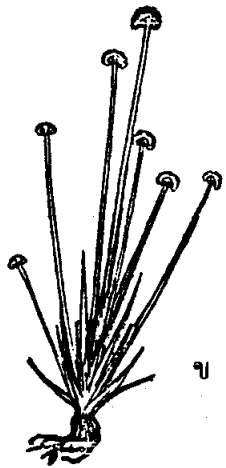
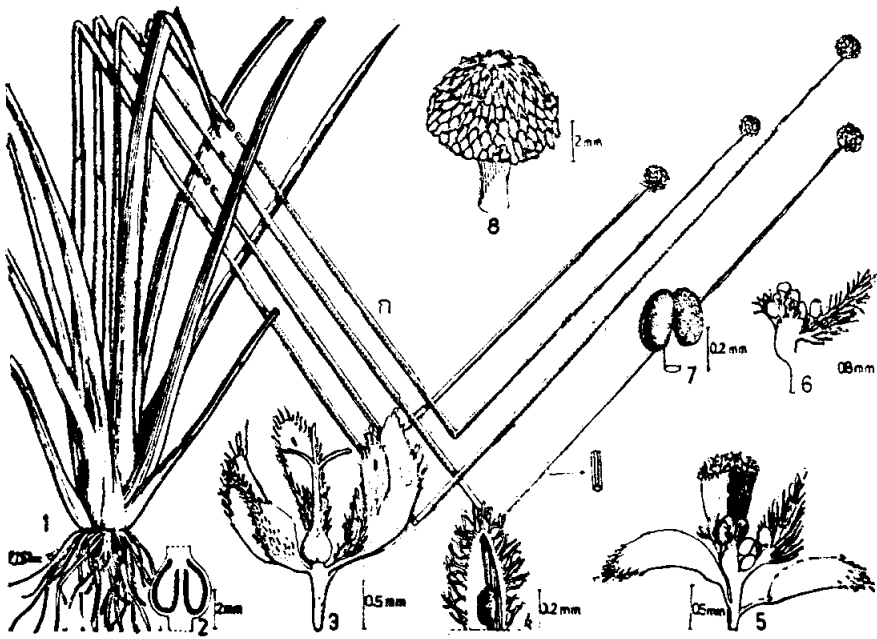
2

ภาพที่ 138 หญ้าหัวหงอก (*Eriocaulon cinerium* R. Br.) แสดง (1) ช่อดอก (2) ต้นและดอก

ภาพที่ 139 ก. *Eriocaulon melanocephalum* Kunth.

ข. *Eriocaulon modestum* Kunth. แสดง (1) ต้นพืช (2) ดอกตัวผู้ (3) รังไข่และคอกเกสร
ตัวเมีย

ภาพที่ 140 ก. *Eriocaulon truncatum* แสดง (1) ต้นพืช (2) รังไข่ (3) ดอกตัวเมีย (4) กลีบเลี้ยง (5) ดอกตัวผู้ (6) ส่วนประกอบของดอกตัวผู้ (7) เกสรตัวผู้ (8) ช่อดอก

ข. *Eriocaulon septangulare* x 1/2

ตัวอย่างทั่วไป

Erioclon henryanum Ruble

Erioclon odoratum

กระดุมเงิน หญ้าตุ้มหู

หญ้าตานุ หญ้ายอนหู